

Próba niektórych państw członkowskich UE zmiany unijnych reguł kontroli koncentracji dla ułatwienia tworzenia „czempionów europejskich”

Tadeusz Skoczny*

Obowiązujące aktualnie w UE reguły kontroli koncentracji przedsiębiorstw przewidują możliwość zakazania przez Komisję Europejską transakcji o wymiarze unijnym, która istotnie utrudniałaby konkurencję na rynku Europejskiego Obszaru Gospodarczego lub na jego istotnej części. Stosując te reguły, Komisja zakazała w 2019 r. m.in. koncentracji Siemens/Alstom, ponieważ uznała, że ograniczyłaby ona konkurencję na rynkach kolejowych systemów sygnalizacyjnych oraz pociągów dużych prędkości. Decyzja ta spotkała się z ostrym sprzeciwem Francji i Niemiec, które oczekiwały, że w jej wyniku powstanie „czempion europejski” zdolny do konkurowania z przedsiębiorstwami chińskimi i amerykańskimi. W konsekwencji państwa te oraz Włochy i Polska wystosowały list do Komisji Europejskiej z żądaniem szybkich zmian w obowiązującym w Unii modelu prawnym kontroli koncentracji, umożliwiającym im dopuszczanie koncentracji przedsiębiorstw europejskich, nawet jeśli ograniczałoby konkurencję na rynkach unijnych, ale za to pozwoliłyby skutecznie konkurować globalnie. Decyzja ta oraz list ukazują pole sporu między Komisją a Francją i Niemcami, ale także Polską, której wsparcie ich inicjatywy osłabienia unijnego testu oceny koncentracji i roli Komisji zaskakuje i budzi wątpliwości.

Słowa kluczowe: kontrola koncentracji w UE, zakaz koncentracji Siemens/Alstom, list Francji, Niemiec, Polski i Włoch do Komisarzy Vestager, europejskie czempiony.

Nadesłany: 04.10.19 | Zaakceptowany do druku: 14.12.19

Attempt of Certain EU Member States to Change EU Concentration Control Rules in Order to Facilitate the Creation of ‘EU Champions’

The existing EU rules on concentration control foresee the possibility for the European Commission to prohibit concentration with EU dimension if it were to result in a significant impediment of effective competition in the EEA or its substantial part. While enforcing these rules, the Commission has, for instance, prohibited in 2019 the concentration between Siemens/Alstom because it came to the conclusion that the operation would restrict competition on markets for railway signalling systems and very high-speed trains. The decision of the Commission was met with heavy criticism of France and Germany; the two countries were expecting the said concentration to create a ‘European champion’ able to compete with Chinese and American companies. As a result, both of these Member States, additionally supported

* Tadeusz Skoczny – prof. dr hab., Wydział Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego, Polska. <https://orcid.org/0000-0003-4248-4771>.

Adres do korespondencji: Wydział Zarządzania, Uniwersytetu Warszawskiego, ul. Szturmowa 1/3, 02-678 Warszawa, Polska.

by Poland and Italy, submitted a letter to the European Commission demanding a quick change of the existing EU concentration control regime, which would make it possible to permit concentration between European companies even if it restricted competition on the EU markets, provided they were able to effectively compete globally. The prohibition decision and the letter illustrate the extent of the argument between the European Commission and France and Germany, as well as Poland. The fact that Poland decided to support the initiative of weakening the current EU substantive test for concentration control, as well as the position of the Commission, is surprising and causes doubts.

Keywords: EU merger control, EC decision in case Siemens/Alstom, letter of France, Germany, Italy and Poland to Commissioner Vestager, European champions.

Submitted: 04.10.19 | Accepted: 14.12.19

JEL: K220

1. Wprowadzenie

Obowiązujące aktualnie w UE reguły ochrony konkurencji, w tym reguły unijnej kontroli koncentracji, pochodzą, co do zasady, głównie z roku 2004 i dalej. Potrzeba ich modernizacji wynika przede wszystkim z burzliwego rozwoju w ciągu ostatnich 20 lat gospodarki cyfrowej i rosnącej dominacji, także w Europie, głównie amerykańskich platform cyfrowych. Oprócz zwalczania nasilających się praktyk antykonkurencyjnych tych przedsiębiorstw w drodze stosowania reguł ochrony konkurencji zawartych w art. 101 i 102 Traktatu o Funkcjonowaniu Unii Europejskiej (TFUE), Komisja Europejska podjęła działania, których celem ma być wzmocnienie skuteczności unijnych reguł ochrony konkurencji, w tym reguł kontroli koncentracji¹, przez modernizację leżących u ich podstaw norm i wytycznych; kwestie te nie są przedmiotem szczegółowych rozważań niniejszego artykułu.

W kontekście zapewnienia skuteczności unijnej kontroli koncentracji na rynkach wewnętrznych UE trzeba też widzieć wydawane w ostatnich latach decyzje Komisji w sprawach europejskich fuzji i przejęć, w tym głównie wydaną 6 lutego 2019 r. decyzję zakazującą przejęcia przez Siemens kontrolę nad Alstomem². Decyzja ta ma ogromne znaczenie szczególnie w kontekście oczekiwań niektórych państw członkowskich UE, aby do unijnego modelu kontroli koncentracji inkorporowane zostały także kryteria dotyczące innego niż ochrona konkurencji interesu publicznego, a zwłaszcza polityki przemysłowej³.

Do zdecydowanych krytyków tej decyzji, poza uczestnikami zakazanej koncentracji, należą przede wszystkim Francja i Niemcy. Podjęły one działania zmierzające do skłonienia Komisji Europejskiej do dokonania takich zmian w normatywnym modelu unijnej kontroli koncentracji, które umożliwią tworzenie „czempionów europejskich”, a w konsekwencji osłabią rolę klasycznego testu konkurencji; dotyczący tych spraw list Francji, Niemiec, Polski i Włoch będzie zasadniczym przedmiotem rozważań niniejszego artykułu (pkt IV). Będą one jednak poprzedzone krótką prezentacją aktualnego modelu prawnego unijnej kontroli koncentracji (pkt II) oraz podstawowych ustaleń decyzji w sprawie *Siemens/Alstom* (pkt III). Zasadnicze pola sporu między Komisją Europejską oraz kontestatorami ww. decyzji zostaną podsumowane w pkt V, a kontekst polski – w pkt VI.

2. Obowiązujący model prawny kontroli koncentracji przedsiębiorstw w UE

Obowiązujące w TFUE reguły konkurencji skierowane do przedsiębiorstw i państw członkowskich przewidują m.in. prewencyjną kontrolę koncentracji przedsiębiorstw, prowadzoną bezpośrednio na podstawie aktów prawa wtórnego, w tym w szczególności rozporządzenia 139/2004⁴. Kontroli tej podlegają transakcje (fuzje i akwizycje) przedsiębiorstw o wymiarze unijnym, tj. których obrót przekracza progi określone w art. 1 rozporządzenia 139/2004.

Za realizację tej kontroli odpowiedzialna jest przede wszystkim Komisja Europejska, do której (z pewnymi wyjątkami) zgłaszane są zamierzone koncentracje i która – po przeprowadzeniu ich oceny – może wydać zgodę (bezwarunkową lub warunkową) na daną koncentrację albo zakazać jej realizacji. Decyzje te Komisja wydaje wyłącznie na podstawie ekonomicznych testów konkurencji – *znaczącego utrudnienia skutecznej konkurencji na rynku wewnętrznym lub znacznej jego części, w szczególności w wyniku stworzenia lub umocnienia pozycji dominującej* (art. 2 ust. 2 i 3 rozporządzenia 139/2004). Jeżeli skutki takie mogą wystąpić, daną koncentrację uznaje się za niezgodną z rynkiem wewnętrznym (EOG)⁵. Unijne prawo kontroli koncentracji (inaczej niż wiele krajowych porządków prawnych) nie przewiduje zatem możliwości uchylecia lub odstąpienia od zakazu antykonkurencyjnej koncentracji ze względu na interes publiczny inny niż ochrona konkurencji (Skoczny, 2012, s. 33 i 105 i d.)⁶. Tworzy natomiast (tak jak większość systemów kontroli koncentracji na świecie), a nawet wymaga wydania zgody warunkowej na dokonanie planowanej koncentracji w sytuacji, gdy możliwe jest zastosowanie środków zaradczych, eliminujących powodowane przez daną koncentrację zagrożenia dla konkurencji (Skoczny, 2012, ss. 35 i 262 i d.).

Jest istotne, że – co do zasady – Komisja Europejska działa niezależnie od przedsiębiorstw, państw członkowskich i innych instytucji unijnych – z wyjątkiem oczywiście sądów unijnych, które jako jedyne mogą kontrolować decyzje Komisji podejmowane w sprawach koncentracji (art. 16. rozporządzenia 139/2004). Udział przedsiębiorstw uczestniczących w koncentracji i zainteresowanych państw członkowskich jest ograniczony do sytuacji przewidzianych w rozporządzeniu 139/2004 oraz innych aktów tworzonych przez Komisję⁷.

Tak w dalszej przeszłości, jak i w ostatnich latach Komisja Europejska wydała wiele decyzji zakazujących zamierzonych koncentracji ze względu na ich potencjalne ograniczanie konkurencji na rynku wewnętrznym (rynkach wewnętrznym) Unii Europejskiej, często kontestowanych jednak przez uczestniczące w nich przedsiębiorstwa i państwa członkowskie, z których pochodziły. W ostatnim okresie ze szczególnie mocną krytyką spotkała się

m.in. decyzja Komisji zakazująca przejęcia przez Siemens kontrol nad Alstomem.

3. Zakaz koncentracji *Siemens/Alstom*

W dniu 8 czerwca 2018 r. Siemens A.G. (Niemcy) i Alstom A.G. (Francja), dwa wielkie przedsiębiorstwa prowadzące działalność gospodarczą na skalę światową, m.in. w zakresie dostaw taboru kolejowego i powiązanych z nim systemów sygnalizacji, zgłosiły Komisji Europejskiej zamiar koncentracji⁸ polegającej na przejęciu przez Siemens kontrol nad Alstomem w drodze zakupu jego akcji⁹. Po przeprowadzeniu rutynowego badania (faza I), w dniu 13 lipca 2018 r. Komisja podjęła decyzję o wszczęciu badania szczegółowego – *in-depth investigation* – (faza II), uznając, że zgłoszona koncentracja wzbudza poważne wątpliwości co do jej zgodności z rynkiem wewnętrznym¹⁰. Już w tym momencie Komisja Europejska uznała bowiem, że zgłoszona koncentracja może ograniczyć konkurencję w zakresie dostaw wielu typów pociągów i systemów sygnalizacyjnych¹¹.

Zdaniem Komisji, przeprowadzone przez nią badania potwierdziły, że zamierzona transakcja w znaczący sposób utrudniłaby skuteczną konkurencję na rynku wewnętrznym lub na znacznej jego części, powodując nieskoordynowane skutki horyzontalne, które w istotny sposób utrudniłyby skuteczną konkurencję na pięciu zdefiniowanych rynkach właściwych produktowo i geograficznie oraz skutki niehoryzontalne, które w istotny sposób utrudniłyby skuteczną konkurencję na rynkach samodzielnych projektów dotyczących urządzeń zależnościowych w Zjednoczonym Królestwie. Zdaniem Komisji zaproponowane przez strony w dniu 25 stycznia 2019 r. środki zaradcze („zobowiązania”) nie rozwiążą problemów w zakresie konkurencji stwierdzonych przez Komisję na żadnym z tych rynków.

Z ustaleniami Komisji w tych sprawach zgodził się Komitet Doradczy ds. Koncentracji (14 państw członkowskich). Tylko jedno z tych państw nie zgodziło się z wnioskiem Komisji, że zgłoszona transakcja w znaczący sposób utrudniłaby skuteczną konkurencję na rynku wewnętrznym lub na znacznej jego części oraz że zgłoszoną transakcję należy zatem uznać za niezgodną z rynkiem wewnętrznym zgodnie

z art. 2 ust. 3 i art. 8 ust. 3 rozp. 139/2004 i art. 57 Porozumienia EOG¹².

W konsekwencji, na podstawie art. 8 ust. 3 rozporządzenia 139/2004 **Komisja zakazała¹³ przejęcia przez Siemens kontrola nad Alstomem, jako że zamierzona koncentracja ograniczyłaby konkurencję na rynkach kolejowych systemów sygnalizacyjnych oraz pociągów dużych prędkości, a strony nie zaferowały środków zaradczych wystarczających dla wyeliminowania tych zagrożeń¹⁴.**

Decyzja opierała się na ustaleniach w następujących obszarach:

- *ryunki właściwe* – zamierzona koncentracja miała dokonać się na europejskich rynkach systemów sygnalizacyjnych w transporcie kolejowym i metrze oraz pojazdów kolejowych. Definicja tych rynków produktowych nie była kontestowana przez strony planowanej transakcji czy inne zainteresowane podmioty. Kontestowane przez strony i inne podmioty było natomiast wyznaczenie ww. rynków produktowych jako rynków europejskich;
- *pozycja rynkowa* – zamierzona koncentracja połączyłaby całą działalność Siemens i Alstoma w zakresie wyposażenia i usług w transporcie w jedną, nową, spółkę całkowicie kontrolowaną przez Siemens; połączyłaby dwóch największych dostawców różnych typów systemów sygnalizacyjnych kolei i metra oraz pojazdów kolejowych w Europie;
- *skutki dla konkurencji i konsumentów* – dla rynków systemów sygnalizacyjnych, które są istotne dla utrzymania bezpieczeństwa podróży koleją i metrem przez zapobieganie kolizjom, proponowana koncentracja wyeliminowałaby bardzo silnego konkurenta (Alstoma) z kilku rynków sygnalizacji instalowanych na głównych liniach kolejowych i miejskich. Zamierzona koncentracja stworzyłaby niekwestionowanego lidera na niektórych rynkach sygnalizacyjnych, w szczególności systemów automatycznej ochrony pociągów ETCS (włączając w to systemy zarówno instalowane na pokładzie pociągów, jak i umiejscawiane wzdłuż trakcji) na obszarze EOG oraz w odrębnych systemach połączeń kilku państw członkowskich. W obszarze sygnalizacji w metrze, nowopowstała spółka stałaby się liderem rynku w systemach sygnalizacji w metrze bazujących

na CBTC (Communication-Based Train Control).

Dla rynku pojazdów kolejowych bardzo dużej prędkości, czyli pociągów poruszających się z szybkością 300 km/h lub większą, zamierzona transakcja zredukowałaby ilość dostawców przez wyeliminowanie jednego z dwóch największych producentów tego typu pociągów na EOG, tworząc dominującego gracza na tym rynku. Powstała w wyniku planowanej koncentracji spółka miałaby bardzo wysoki udział w rynku zarówno na EOG, jak i na szerszym rynku obejmującym także resztę świata, z wyłączeniem Korei Południowej, Japonii i Chin (które nie są otwarte dla konkurencji). Zamierzona koncentracja istotnie zredukowałaby konkurencję i zaszkodziła europejskim konsumentom. Strony nie dostarczyły żadnych rzeczowych argumentów wyjaśniających, dlaczego transakcja przyniosłaby specyficzne skutki efektywnościowe.

Summa summarum, planowana koncentracja istotnie zmniejszyłaby konkurencję w obu tych obszarach, pozbawiając konsumentów, w tym operatorów kolejowych i zarządców infrastruktury kolejowej możliwości wyboru dostawców i produktów. Na wszystkich dotkniętych nią rynkach presja konkurencja ze strony pozostałych konkurentów nie byłaby wystarczająca dla zapewnienia skutecznej konkurencji;

- *konkurencja ze strony dostawców chińskich na rynkach EOG* – komisja podała szczegółowej analizie globalne otoczenie konkurencyjne, w szczególności zbadała możliwą globalną konkurencję, głównie ze strony dostawców chińskich. Nie stwierdziła jednak, żeby do tej pory próbowali brać udział w przetargach na europejskich rynkach systemów sygnalizacyjnych i uznała, że minie wiele lat zanim staną się oni wiarygodnymi dostawcami tych systemów dla zarządzających infrastrukturą kolejową. Gdy chodzi o pociągi bardzo dużych prędkości Komisja uważa, że jest wysoce nieprawdopodobne, aby w przewidywalnej przyszłości przedsiębiorstwa z Chin weszły na rynki EOG i stały się wiarygodną konkurencją dla uczestników koncentracji *Siemens/Alstom*;
- *środki zaradcze proponowane przez uczestników koncentracji* – uniknięcie zakazu koncentracji przez Komisję jest możliwe, o ile środki zaradcze zaproponowane przez uczestniczące w niej spółki

są w pełni i na trwale zaadresowane do zastrzeżeń Komisji. Gdy antykonkurencyjne zagrożenia wynikają z utraty bezpośredniej konkurencji między uczestnikami koncentracji, co do zasady preferowane są strukturalne środki zaradcze, jako że zastępują one od razu utraconą konkurencję na rynkach (Skoczny, 2012, s. 318 i d.). Jednakże w koncentracji *Siemens/Alstom* środki zaradcze zaproponowane przez strony nie eliminowały zastrzeżeń Komisji w adekwatny sposób ani w przypadku rynków systemów sygnalizacyjnych, ani w przypadku rynków dostaw pociągów bardzo wysokiej prędkości. W konsekwencji Komisja uznała, że środki zaradcze zaproponowane przez Siemensa były niewystarczające dla wyeliminowania poważnych zastrzeżeń Komisji i nie zapobiegłyby wysokim cenom i mniejszym wyborom dla operatorów kolejowych i zarządzających infrastrukturą kolejową.

4. List ministrów czterech państw członkowskich do Komisji Europejskiej – żądanie zmiany unijnego modelu koncentracji

Jeszcze w trakcie II fazy postępowania w sprawie *Siemens/Alstom* było zatem raczej pewne, że Komisja zablokuje tę koncentrację. Francja i Niemcy, nie mogąc bezpośrednio tego zmienić, rozpoczęły starania o zmianę unijnych reguł koncentracji, które – ich zdaniem – powinny umożliwić dokonywanie fuzji wielkich przedsiębiorstw europejskich (w rzeczywistości najczęściej niemieckich i francuskich), czyli tworzenie europejskich czempionów gospodarczych. Pierwszym przejawem tych działań był „A Franco-German Manifesto for a European industrial policy fit for the 21st Century” (Francusko-niemiecki manifest w sprawie europejskiej polityki przemysłowej w XXI wieku)¹⁵, który przewidywał m.in. potencjalne prawo państwa członkowskiego Unii do skierowania zakazanej koncentracji do Rady Unii Europejskiej, która mogłaby uchylić decyzję Komisji na podstawie interesu publicznego innego niż ochrona konkurencji w „dobrze uzasadnionych przypadkach” i „pod ściśle określonymi warunkami”. Propozycja ta, bazująca niewątpliwie na niemieckiej instytucji gody nadzwyczajnej Ministerstwa Gospo-

darki (Dreher, 2002, s. Skoczny, 2012, s. 174)¹⁶, które może zezwolić na dokonanie koncentracji zakazanej przez Federalny Urząd Kartelowy z powodu jej potencjalnych efektów antykonkurencyjnych, jeżeli ograniczenie konkurencji jest przeważane przez wywoływane przez koncentrację korzyści dla gospodarki jako całości albo gdy koncentracja jest uzasadniona interesem publicznym innym niż ochrona konkurencji, została jednak później wycofana (Modrall, 2019, s. 17).

Francja zainicjowała także działania wielostronne. Po spotkaniu unijnych ministrów gospodarki w Paryżu 18 grudnia 2018 r. 19 państw członkowskich UE¹⁷ zaapelowało o nadanie „nowego politycznego impulsu” dla zapewnienia przemysłowi europejskiemu pozostania konkurencyjnym na szczeblu globalnym. Zapowiedziano, że stosowne rozwiązania zostaną zaproponowane nowej Komisji Europejskiej, powołanej po wyborach z 25 maja 2019 roku.

W międzyczasie przejęcie przez Siemensa kontroli nad Alstomem zostało przez Komisję zablokowane i spotkało się ze zdecydowaną krytyką Francji i Niemiec. Inicjatywa wspólnego listu do Komisji Europejskiej, mającej już w swoich planach pewien zakres modernizacji reguł kontroli koncentracji, ma swój początek w deklaracji Trójkąta Weimarskiego „Modernizing EU Competition Policy”, podpisanej w lipcu 2019 r. w Poznaniu przez ministrów gospodarki Francji, Niemiec i Polski¹⁸; do grona sygnatariuszy tej deklaracji dołączył później minister gospodarki Włoch.

W dniu 4 lutego 2020 r. tych czterech ministrów wystosowało do nowo powołanej wiceprzewodniczącej wykonawczej ds. Europy na miarę ery cyfrowej i komisarz odpowiedzialnej za politykę konkurencji, Margrethe Vestager, *List w sprawie modernizacji europejskiego prawa konkurencji*¹⁹. List ten postuluje przyspieszenie prac nad „reformą zasad antymonopolowych i pomocy publicznej”, dokonanie modernizacji unijnych reguł ochrony konkurencji w kierunku zwiększenia możliwości wykorzystywania ich także w celu realizacji unijnej polityki przemysłowej. Najogólniej ujmując, celem listu jest wywołanie takich zmian w regułach kontroli konkurencji, które zezwoliłyby dużym przedsiębiorstwom europejskim na łączenie się, nawet jeśli prowadziłyby to do uzyskania przez nie pozycji dominującej na lokalnych ryn-

kach europejskich. „Bo europejskie firmy muszą konkurować z amerykańskimi i chińskimi, a nie między sobą”²⁰.

W liście tym Francja, Niemcy, Polska i Włochy stwierdziły wprawdzie, że europejska polityka konkurencji stanowi kluczowy element w rozwoju jednolitego rynku europejskiego, a skuteczne ramy prawne dla tej polityki są niezwykle ważne dla przedsiębiorstw w zakresie innowacji, zwiększenia produktywności, oferowania konsumentom lepszych produktów oraz podboju nowych rynków zagranicznych, złożyły jednak szereg propozycji mających na celu modernizację reguł ochrony konkurencji na terenie UE, które mogłyby stanowić istotne odejście od dotychczasowych reguł, a w konsekwencji osłabienie ich skuteczności.

Sygnatariusze listu wychodzą z założenia, że charakter konkurencji na rynku globalnym uległ zmianie w tym sensie, że europejskie spółki muszą konkurować z podmiotami zagranicznymi²¹, które w pewnych przypadkach otrzymują znaczące wsparcie państwa ich siedziby. Zdaniem Francji, Niemiec, Polski i Włoch sytuacja ta wymaga modernizacji obowiązujących wytycznych Komisji Europejskiej dot. oceny fuzji horyzontalnych²² i definiowania rynków właściwych²³, by zapewnić uczciwą i niezakłóconą konkurencję oraz wprowadzić bardziej uzasadnioną i rozsądną elastyczność, by lepiej reagować na interwencje państw trzecich oraz potencjalną konkurencję oraz rozpatrywać, oddzielnie dla każdego przypadku, skuteczność i wykonalność behawioralnych środków zaradczych, gwarantując uczciwą konkurencję na rynku wewnętrznym. Tym samym, celem ogólnym powinno być wyrównywanie szans poprzez zwiększenie wydajności i skuteczności narzędzi polityki konkurencji w zwalczaniu potencjalnych nadużyć podmiotów gospodarczych spoza UE na jednolitym rynku, w tym spółek skarbu państwa lub spółek otrzymujących dofinansowanie od rządów i tym samym zwiększenie konkurencyjności europejskiego przemysłu i europejskich łańcuchów wartości, bez jednoczesnego zakłócania konkurencji na właściwych rynkach europejskich, w wyniku czego mogłyby pojawić się negatywne skutki po stronie europejskich konsumentów i przedsiębiorstw. Zdaniem Francji, Niemiec, Polski i Włoch wymaga to przyjęcia niezwykle pragmatycznego podejścia, biorącego pod uwagę możliwe różnice w poziomie odpowiedzialności i przejrzystości, realnie możliwego do uzyskania w odniesieniu do zachowań rynkowych spółek europejskich i pozaeuropejskich. Ich zdaniem Komisja powinna również w jasny sposób przedstawić interesariuszom efektywność możliwą do osiągnięcia w wyniku fuzji przedsiębiorstw oraz ocenę skutków dla konkurencji w branży podczas ocen fuzji; konkretne wytyczne, które zostaną opracowane w ciągu najbliższych tygodni, mogłyby zwiększyć zakres efektywności brany pod uwagę podczas analizy stanu konkurencji na rynkach dotkniętych.

Drugim wyzwaniem dla polityki konkurencji jest pojawienie się dużych graczy w obszarze gospodarki cyfrowej działających poprzez gromadzenie danych i niespotykane efekty sieciowe, którzy w rezultacie mają duży wpływ na rynek i nadmierną siłę rynkową na rynkach sąsiednich lub wschodzących. Obecnie, sprawą nadrzędną jest adekwatna i bezstronna reakcja, bez zbędnych opóźnień, na krytyczną kwestię pozycji rynkowej spółek i platform cyfrowych, w celu uniknięcia nieodwracalnych niekształceń konkurencji na rynkach cyfrowych poprzez stosowanie środków tymczasowych. Sygnatariusze listu uważają, że Komisja powinna zidentyfikować aktorów systemowych, kierując się obiektywnymi kryteriami, biorąc pod uwagę specyficzne cechy rynków cyfrowych, takie jak pojawianie się platform cyfrowych o pierwszorzędym znaczeniu dla konkurencji, które należy poddać uważnej ocenie i, jeżeli to sensowne, dopasować je do konkretnych ram regulacyjnych, zgodnie z konkretnymi zobowiązaniami ciążącymi na tych graczach.

W związku z tym sygnatariusze listu sugerują, by Komisja Europejska priorytetowo traktowała sporządzenie projektów propozycji mających na celu wdrożenie ram definiujących i regulujących „platformy cyfrowe o pierwszorzędym znaczeniu dla konkurencji” na poziomie europejskim. Z uwagi na ogromne znaczenie problemu, Francja, Niemcy, Polska i Włochy podkreślają wagę ambitnego harmonogramu w tym zakresie. W ich opinii propozycje Komisji powinny zostać ogłoszone do końca drugiego kwartału 2020 roku. Dlatego też postulują, aby szybko określić priorytetowe prace zmierzające do realizacji tego celu, które należy wykonać w bliskiej współpracy z państwami członkowskimi.

W związku z tym sygnatariusze listu sugerują, by Komisja Europejska priorytetowo traktowała sporządzenie projektów propozycji mających na celu wdrożenie ram definiujących i regulujących „platformy cyfrowe o pierwszorzędym znaczeniu dla konkurencji” na poziomie europejskim. Z uwagi na ogromne znaczenie problemu, Francja, Niemcy, Polska i Włochy podkreślają wagę ambitnego harmonogramu w tym zakresie. W ich opinii propozycje Komisji powinny zostać ogłoszone do końca drugiego kwartału 2020 roku. Dlatego też postulują, aby szybko określić priorytetowe prace zmierzające do realizacji tego celu, które należy wykonać w bliskiej współpracy z państwami członkowskimi.

Po trzecie europejskie przedsiębiorstwa i europejscy przedsiębiorcy muszą mieć dostęp do bardziej przejrzystych informacji nt. rodzajów dozwolonej współpracy między nimi. Komisja powinna przekazać przedsiębiorstwom każdej wielkości odpowiednie wytyczne dot. kooperacji, co pozwoli im wzmocnić swoją pozycję na rynkach zagranicznych oraz zwiększy transgraniczne zaangażowanie Europy w globalnych łańcuchach wartości. Sygnatariusze listu uważają, że wytyczne dot. tworzenia wspólnych przedsięwzięć europejskich w celu wejścia na konkretne rynki, mogłyby zapewnić jasność przedsiębiorstwom z UE, w szczególności MŚP i start-upom²⁴.

Poza ww. oczekiwaniami zmian normatywnych sygnatariusze listu sugerują pewne zmiany instytucjonalne systemu stosowania reguł merytorycznych, w tym rozważenie powołania wyspecjalizowanego organu Komisji albo niezależnego zespołu naukowców, które byłoby pomocne dla DG COMP i zapewniłoby konieczną wiedzę ekspercką, pozwalając na bardziej holistyczne i wszechstronne podejście do coraz bardziej złożonych wyzwań. W liście sugeruje się w szczególności zwiększenie roli Komitetu Doradczego przy kontrolowaniu fuzji przedsiębiorstw, by umożliwić szerszą dyskusję z państwami członkowskimi na temat polityki konkurencji, oceny efektywności konkretnych fuzji przedsiębiorstw czy znaczenia gospodarczego środków zaradczych w celu wzmocnienia decyzji Komisji w tym obszarze. Ponadto, zdaniem sygnatariuszy listu Komisja powinna także zwiększyć poziom wiedzy fachowej w ramach DG COMP, uzyskując pomoc specjalistów z danego sektora należących do innych Dyrekcji Generalnych w celu wypracowania bardziej szczegółowego i wszechstronnego podejścia do rynków, na które wpływają fuzje przedsiębiorstw.

Charakterystyczne, że Francja, Niemcy, Polska i Włochy wzywają Komisję do przyjęcia w ciągu najbliższych kilku tygodni planu roboczego, który będzie zawierał praktyczne propozycje i zasady pozwalające sprostać konkretnym wyzwaniom.

List został odnotowany przez Komisję Europejską, ale trudno raczej oczekiwać, że zawarte w nim oczekiwania i postulaty zostaną w pełni uwzględnione. Projektując reguły modernizacji unijnych reguł ochrony konkurencji, Komisarz Vestager będzie bowiem musiała wziąć pod uwagę

także opinie innych państw członkowskich UE, w tym państw tzw. Grupy Hanzeatycznej (tzw. Nowej Hanzy), które są co do zasady przeciwne osłabianiu reguł ochrony konkurencji i które uważają, że obowiązujące reguły dobrze służyły ochronie konkurencji na rynkach unijnych. Margrethe Vestager uważa także, iż już obecne prawo umożliwia tworzenie europejskich czempionów. W każdym razie, Komisarz Vestager nie zamierza przedstawić żadnych propozycji zmian w ciągu kilku tygodni, uważa bowiem, że nie trzeba się spieszyć; oczekiwana przez Francję, Niemcy, Polskę i Włochy mapa drogowa, czyli szczegółowy kalendarz pracy na złagodzenie zasad antymonopolowych w UE z pewnością nie powstanie szybko.

5. Zasadnicze pola sporu między Komisją Europejską a sygnatariuszami listu

Przedstawione wyżej inicjatywy Francji i Niemiec w sprawie modernizacji unijnych reguł ochrony konkurencji należy traktować jako przejawy trwającego od lat zasadniczego sporu między Komisją Europejską, w tym zwłaszcza odpowiedzialną za politykę konkurencji Komisarz Vestager i DG COMP, a dużymi i silnymi gospodarczo państwami członkowskimi UE, którym lideruje obecnie Francja Prezydenta Macrona. Spór ten dotyczy przede wszystkim roli, jaką w modelu integracji europejskiej – na obszarze Europejskiego Obszaru Gospodarczego – ma odgrywać wolna (skuteczna), równa i uczciwa konkurencja przedsiębiorstw i państw członkowskich, z których pochodzą oraz tego, kto (Komisja lub organy antymonopolowe czy rządy państw członkowskich) i na jakiej podstawie miałyby decydować o odstąpieniu od stosowania unijnych reguł ochrony konkurencji, w tym reguł kontroli koncentracji w sytuacji, gdy jest to uzasadnione względami polityki przemysłowej. Omawiany w niniejszym artykule przypadek zablokowania przez niezależną i silną Komisję Europejską przejęcia przez niemieckiego Siemensu kontroli nad francuskim Alstomem pozwala zrozumieć determinację i frustrację rządów dużych państw członkowskich, które uważają, że aktualnie obowiązujące reguły kontroli koncentracji uniemożliwiają im realizację polityki przemysłowej w drodze tworzenia europejskich

czempionów (Rey i Tirole, s. 2), którym przypisują zdolność do sprostania konkurencji przedsiębiorstw spoza EOG.

Nawet jeżeli nie da się zaprzeczyć, że np. wielkie przedsiębiorstwa chińskie mają przewagę konkurencyjną na swych nieotwartych rynkach oraz potencjalnie mogą wchodzić na rynki europejskie, otrzymując pomoc publiczną (Bär-Bouyssière, Wojtczak i Assahraoui, 2019), to jednak postulowane początkowo przez rządy francuski i niemiecki wprost (acz później zaniechane) czy leżące z pewnością u podstaw ww. listu koncepcje modernizacji unijnych reguł kontroli koncentracji, zmierzające do ułatwienia czempionów europejskich, budzą poważne wątpliwości z wielu powodów. DG COMP, liczne organy ochrony konkurencji państw członkowskich oraz wielu ekonomistów i prawników podkreślają przede wszystkim, że doprowadziłyby to do znacznego upolitycznienia systemu kontroli koncentracji, co mogłoby narazić równość szans w konkurencji na jednolitym rynku UE²⁵ i grozić wzrostem ryzyka dopuszczania do antykonkurencyjnych transakcji²⁶. Obniżenie rangi testu konkurencji poprzez zezwolenie na wiodącą rolę rozważań nie dotyczących konkurencji w postępowaniach przed Komisją i/lub osłabienie pozycji Komisji Europejskiej poprzez np. przyznanie Radzie UE prawa uchylecia decyzji Komisji (np. zakazu antykonkurencyjnych koncentracji) liczni komentatorzy bardzo słusznie uważają za przyczynę ewentualnego wpadnięcia Europy „w spiralę nieefektywności lub arbitralności politycznej” (Rey i Tirole, s. 2)²⁷, w tym potrzeby zwiększenia skali pomocy publicznej w państwach członkowskich Unii (Springford, 2020, s. 6). Proponowana modernizacja obowiązującego modelu reguł ochrony konkurencji, w tym reguł kontroli koncentracji doprowadziłaby do ogólnego osłabienia zaufania do tych reguł, a przynajmniej do podziałów wewnętrznych w UE, jako że większe państwa członkowskie mogłyby narzucać swoją wolę państwom o mniejszych gospodarkach. Można poważnie wątpić czy w ten sposób ich przedsiębiorstwa znacznie wzmocniłyby swą pozycję w globalnej gospodarce²⁸.

Warto wszakże zauważyć, że także nowa Komisja Europejska uznaje potrzebę wzięcia pod uwagę, że inni uczestnicy rynków globalnych, nie grający w oparciu o te same reguły, mogą nadużywać europej-

skiej otwartości gospodarczej ze szkodą dla europejskich interesów strategicznych. Nowa Przewodnicząca Komisji, Ursula von der Leyen, oczekuje więc od Komisarz Vestager, że będzie zdecydowanie przeciwdziałać „zakłócającym dla rynku wewnętrznego efektem zagranicznej własności państwowej i pomocy publicznej”²⁹. Można jednak wątpić czy Komisarz Vestager odstąpi od swoich przekonań i pójdzie drogą wskazaną przez sygnatariuszy listu.

Jest to już jednak temat na odrębny artykuł.

6. Kontekst polski

Polska zdecydowanie wsparła inicjatywę francusko-niemiecką. Czy słusznie? Czy dokonanie zmian aktualnego modelu prawnego unijnej kontroli koncentracji, służące przede wszystkim wzmocnieniu roli kryterium interesu publicznego innego niż ochrona konkurencji przy ocenie dopuszczalności tworzenia wielkich przedsiębiorstw europejskich (europejskich czempionów) przyniosłoby korzyści naszemu krajowi? Można mieć co do tego poważne wątpliwości. O ile bowiem w krajach Europy Zachodniej działa wiele przedsiębiorstw uczestniczących na rynkach globalnych, w tym amerykańskich i chińskich, często korzystających z rządowej pomocy publicznej, a rządy Francji, Niemiec czy Włoch rzeczywiście starają się realizować politykę przemysłową w wymiarze globalnym, o tyle w Polsce przedsiębiorstw takich w zasadzie nie ma.

Co więcej, rząd polski realizuje raczej politykę monopolizacji rynków krajowych, zwłaszcza tych, w których działają wielkie przedsiębiorstwa państwowe³⁰. Jest bowiem oczywiste, że Polsce zależy – krótkoterminowo – głównie na przeforsowaniu zgody Komisji Europejskiej na fuzję Orlenu i Lotosu, czyli stworzenie czempiona krajowego, co dokończy monopolizację polskiego rynku paliwowego³¹. Podobne plany rząd polski ma w odniesieniu do sektorów energetycznego i finansowego.

Przyłączenie się polskiego rządu do inicjatywy francusko-niemieckiej, acz nie dziwi w kontekście oczekiwań krótkoterminowych zysków w polityce wewnętrznej, jest niezrozumiałe z punktu widzenia polityki europejskiej, w której – często słusznie – zarzuca się realizację głównie interesów francuskich i niemieckich, które skutkować

mogą dalszą długoterminową marginalizacją gospodarczą państw naszego regionu. Wspierając francusko-niemiecką inicjatywę osłabienia testu konkurencji i roli Komisji Europejskiej jako strażnika konkurencji w UE, Polska umożliwi bowiem wzmocnienie pozycji wielkich firm europejskich z tych krajów, konkurujących przeciw z firmami polskimi, a zatem raczej osłabi niż wzmocni pozycję polskiej gospodarki czy polskich przedsiębiorców.

W moim przekonaniu Polska powinna raczej wspierać skuteczność ochrony konkurencji przed antykonkurencyjnymi koncentracjami w UE, gdyż skuteczna konkurencja na rynkach unijnych – obok zasad jednolitego rynku towarów, osób, usług i kapitału – daje większe szanse rozwoju, a nawet ekspansji polskich przedsiębiorców na rynkach wewnętrznych UE. W tym przypadku powinniśmy raczej stanąć po stronie obrońców wolnego handlu i wolnej konkurencji, do których należą państwa tzw. Nowej Hanzy – m.in. Holandia (założyciel tej grupy państw unijnych), Skandynawowie i Bałtowie; do zdecydowanych zwolenników jednolitego rynku należeli też Brytyjczycy, do niedawna nasi główni sojusznicy w Unii.

Przypisy

- ¹ U podstaw trwających prac modernizacyjnych w tym zakresie leży zlecony przez Komisję raport (zob. Cr mer, de Montjoye i Schweitzer, 2019).
- ² Zob. dec. KE z 6.02.2019 r. w sprawie *Siemens/Alstom*. Brussels, 6.2.2019 C(2019) 921 final Public Version COMMISSION DECISION of 6.2.2019 declaring a concentration to be incompatible with the internal market and the functioning of the EEA Agreement (Case M.8677 SIEMENS/ALSTOM). Pozyskano z https://ec.europa.eu/competition/mergers/cases/decisions/m8677_9376_3.pdf (3.03.2010).
- ³ Założenia unijnej polityki przemysłowej zostały opublikowane miesiąc przed decyzją blokującą koncentrację Siemens/Alstom. Zob. *EU Industrial Policy After Siemens-Alstom: Finding a new balance between openness and protection*, European Political Strategy Centre, European Comm'n (Mar. 18, 2019), passim. Pozyskano z https://ec.europa.eu/epsc/sites/epsc/files/epsc_industrial-policy.pdf (4.03.2020).
- ⁴ Zob. rozporządzenie Rady (WE) nr 139/2004 z dnia 20 stycznia 2004 r. w sprawie kontroli koncentracji przedsiębiorstw (Dz. Urz. UE 29.01.2004 Nr 24, poz. 1–22).

- ⁵ Na mocy Porozumienia o Europejskim Obszarze Gospodarczym przepis ten stosuje się także do zapobiegania skutecznej konkurencji na EOG lub jego istotnej części. Zob. decyzję Rady i Komisji 94/1/EWWiS, WE z dnia 13 grudnia 1993 r. w sprawie zawarcia porozumienia o Europejskim Obszarze Gospodarczym, między Wspólnotami Europejskimi, ich państwami członkowskimi a Republiką Austrii, Republiką Finlandii, Republiką Islandii, Księstwem Liechtensteinu, Królestwem Norwegii, Królestwem Szwecji i Konfederacją Szwajcarską (Dz.U. L 1 z 3.1.1994, s. 1).
- ⁶ Interwencja państw członkowskich UE w postępowanie w sprawach transgranicznych koncentracji podejmowana na podstawie art. 21 ust. 3 rozporządzenia 139/2004 w celu ochrony ich „uprawnionych interesów” ma charakter szczególny i nie jest przedmiotem poniższych rozważań (Skoczny, 2012, ss. 141 i d; Borges, 2003, s. 345 i d.).
- ⁷ Zob. np. w art. 4, art. 6 ust. 5, art. 8 ust. 8, art. 9, art. 12, art. 13, art. 18, art. 19, art. 23 ust. 2 czy art. 24 rozporządzenia 139/2004, przepisy rozporządzenia Komisji nr 802/2004 z dnia 7 kwietnia 2004 r. w sprawie wykonania rozporządzenia Rady (WE) nr 139/2004 w sprawie kontroli koncentracji przedsiębiorstw (Dz. Urz. WE L 133 z dnia 30 kwietnia 2004, s. 1-39). Zob. także Dudzik, 2010, passim.
- ⁸ Dokonane 8.06.2018 r., zgodnie z art. 4 rozp. 139/2004 (Dz. Urz. UE 2018/C 208/07).
- ⁹ W rozumieniu art. 3 ust. 1 lit. b) rozp. 139/2004.
- ¹⁰ Na podstawie art. 6 ust. 1 lit. c) rozp. 139/2004 (2018/C 270/01). Pozyskano z https://europa.eu/newsroom/content/mergers-commission-opens-depth-investigation-siemens-proposed-acquisition-alstom_en (4.03.2010).
- ¹¹ Odpowiedzialna za politykę konkurencji komisarz Margrethe Vestager stwierdziła mianowicie: *Trains and the signalling equipment that guide them are essential for transport in Europe. The Commission will investigate whether the proposed acquisition of Alstom by Siemens would deprive European rail operators of a choice of suppliers and innovative products, and lead to higher prices, which could ultimately harm the millions of Europeans who use rail transportation every day for work or leisure.*
- ¹² Opinia Komitetu Doradczego ds. Koncentracji wydana na posiedzeniu w dniu 31 stycznia 2019 r. dotycząca wstępnego projektu decyzji w sprawie M.8677 – *Siemens/Alstom* (Dz. Urz. UE 2019/C 300/05). Z publikowanej wersji tej opinii nie wynika, jakie to było państwa, aczkolwiek była to zapewne Francja.
- ¹³ Brussels, 6.2.2019 C(2019) 921 final Public Version COMMISSION DECISION of 6.2.2019 declaring a concentration to be incompatible with the internal market and the functioning of the EEA Agreement (Case M.8677 SIE-

- MENS/ALSTOM) dostępna na https://ec.europa.eu/competition/mergers/cases/decisions/m8677_9376_3.pdf. Dostęp 3.03.2010.
- 14 Ogłaszając decyzję, odpowiedzialna za politykę konkurencji komisarz Margrethe Vestager powiedziała: *“Millions of passengers across Europe rely every day on modern and safe trains. Siemens and Alstom are both champions in the rail industry. Without sufficient remedies, this merger would have resulted in higher prices for the signalling systems that keep passengers safe and for the next generations of very high-speed trains. The Commission prohibited the merger because the companies were not willing to address our serious competition concerns.”* Szczegółową prezentację podstawowych ustaleń decyzji prezentują przedstawiciele DG COM: Laitenberger, 2019, s. 4 i d.; Laitenberger 2020, s.8 i d. Villarejo, 2020, s. 3 i d.
- 15 A Franco-German Manifesto for a European industrial policy fit for the 21st Century, Bundesministerium für Wirtschaft und Energie and Ministère de L'économie et des finances, République Française. Pozyskano z https://www.bmwi.de/Redaktion/DE/Downloads/F/franco-german-manifesto-for-a-european-industrial-policy.pdf%3F__blob%3DpublicationFile-%26v%3D2.
- 16 Takie same lub podobne rozwiązania występują w ustawach o ochronie konkurencji niektórych innych państw członkowskich UE, np. w Polsce czy w Portugalii (Skoczny 2012, s. 171 i d.). Szersze rozważania nt. dyskryminacyjnych narodowych polityk kontroli koncentracji zob. także Molski, 2015, s... 251 i d.
- 17 Sygnatariuszami tego apelu były: Francja (inicjator), Austria, Chorwacja, Czechy, Estonia, Finlandia, Grecja, Hiszpania, Holandia, Łotwa, Luksemburg, Malta, Niemcy, Polska, Rumunia, Słowacja, Węgry i Włochy.
- 18 *Modernising EU Competition Policy*, Bundesministerium für Wirtschaft und Energie, Ministère de L'économie et des finances, République Française, and Ministerstwo Przedsiębiorczości i Technologii, https://www.bmwi.de/Redaktion/DE/Downloads/M-O/modernising-eu-competition-policy.pdf?__blob=publicationFile&v=4 (inviting the Commission to consider a number of proposals on modernizing merger control).
- 19 *Wspólny list ministrów z Polski, Niemiec, Francji i Włoch do europejskiej komisarz ds. konkurencji*, 6.02.2020 udostępniony w języku polskim na <https://www.gov.pl/web/rozwoj/wspolny-list-ministrow-z-polski-niemiec-francji-i-wloch-do-europejskiej-komisarz-ds-konkurencji>.
- 20 Zdaniem niektórych polityków i publicystów list ten „może się okazać fundamentalny dla przyszłości Unii” (Wójcik, 2020, s. 48).
- 21 W całym liście nie padają nazwy Chin i USA, ale nie ulega wątpliwości, że to właśnie zwiększeniu możliwości sprostania konkurencji z firmami z tych państw służy ta inicjatywa.
- 22 Chodzi o Wytyczne w sprawie oceny horyzontalnego połączenia przedsiębiorstw na mocy rozporządzenia Rady w sprawie kontroli koncentracji przedsiębiorstw (Dz. Urz. UE 2004/C 31/03).
- 23 Chodzi o Obwieszczenie Komisji w sprawie definicji rynku właściwego do celów wspólnotowego prawa konkurencji (97/C 372/03).
- 24 Sygnatariusze listu wskazują jako pozytywne działanie Komisji zatwierdzenie przez nią, zgodnie z unijnymi zasadami pomocy państwa, ważnego projektu stanowiącego przedmiot wspólnego europejskiego zainteresowania (IPCEI), zgłoszonego wspólnie przez Belgię, Finlandię, Francję, Niemcy, Włochy, Polskę i Szwecję w celu wspierania badań i innowacji we wspólnym europejskim obszarze priorytetowym baterii. Zob. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/pl/ip_19_6705.
- 25 Zob. np. EC Keynote Speech by President Juncker at the EU Industry Days, 2019 Press Release, (Feb. 5, 2019). Pozyskano z https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/SPEECH_19_870.
- 26 EU Industrial Policy After Siemens-Alstom: Finding a new balance between openness and protection, European Political Strategy Centre, European Comm'n (Mar. 18, 2019). Pozyskano z https://ec.europa.eu/epsc/sites/epsc/files/epsc_industrial-policy.pdf.
- 27 Zob. EU Industrial Policy After Siemens-Alstom: Finding a new balance between openness and protection, European Political Strategy Centre, European Comm'n (Mar. 18, 2019). Pozyskano z https://ec.europa.eu/epsc/sites/epsc/files/epsc_industrial-policy.pdf
- 28 Tamże.
- 29 Zob. *Mission letter to the Margrethe Vestager, Executive Vice-President-designate for a Europe fit for the Digital Age*, Ursula von der Leyen, President-elect of the European Commission, Brussels, 10 September 2019 https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/mission-letter-margrethe-vestager_2019_en.pdf (25.02.2020).
- 30 Prowadzone badania wskazują na szersze zmiany zachodzące w krajach Europy Środkowej polegające na wzmocnieniu roli państwa w gospodarce, odejściu od procesów liberalizacyjnych i nierespektowaniu zasady praworządności (Bernatt, 2019).
- 31 Nawet jeśli Komisja Europejska podejmie pewne działania w celu zwiększenia roli rządów państw członkowskich UE w zakresie tworzenia czempionów europejskich, przejęcie przez Orlen kontroli nad Lotosem zostanie z pewnością oceniona na gruncie aktualnie obowiązujących reguł kontroli koncentracji, które są ewidentnie przeciwne tworzeniu czempionów narodowych.

Bibliografia

- Bär-Bouyssière, B., Wojtczak, D. i Assahraoui, M. (2019, November 18). Antitrust Matters – November 2019: EU Industrial policy and merger control: Advancement or pitfall? *Lexology*. Pozyskano z <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=957a86a2-b87d-4108-b3ac-b0a30c829d4d>.
- Bernatt, M. (2019, January 24). *Liberal Populism: Competition Law at Risk?* Pozyskano z <https://ssrn.com/abstract=3321719>. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3321719>.
- Borges, G.M. (2003). The Legitimate Interests of Member States in the EC Merger Law. *European Public Law*, 9(3).
- Crémer, J., de Montjoye, Y.-A. i Schweitzer, H. *Competition Policy for the Digital Era. Final report*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Pozyskano z <https://ec.europa.eu/competition/publications/reports/kd0419345enn.pdf>.
- Dreher, M. (2002). Deutsche Ministererlaubnis in der Zusammenschlusskontrolle und europäisches Kartellrecht – Zugleich ein Beitrag zur Abgrenzung von Art. 81, 82 und VKVO. *Wirtschaft und Wettbewerb*, 9.
- Dudzik, S. (2010). *Współpraca Komisji Europejskiej z organami ochrony konkurencji w sprawach kontroli koncentracji przedsiębiorstw*. Warszawa: Wolters Kluwer business.
- Laitenberger, J. (2019). *Aktuelle Entwicklungen und Probleme des EU-Kartellrechts: Anmerkungen zu den Fusionskontrollentscheidungen der Europäischen Kommission in den Fällen Wieland/Aurubis und Siemens/Alstom*. Arbeitssitzung der Studienvereinigung Kartellrecht Brussels, 15 February. Pozyskano z https://ec.europa.eu/competition/speeches/text/sp2019_02_de.pdf (25.02.2020).
- Laitenberger, J. (2019a). *Die Weltwirtschaft im Umbruch – Herausforderungen für die EU-Wettbewerbspolitik*. Rede auf der Konferenz der Hauptgeschäftsführer/innen der DIHK, Brussels, 19 June. Pozyskano z https://ec.europa.eu/competition/speeches/text/sp2019_09_de.pdf (25.02.2020).
- Modrall, J. (2019, November/December). EU Merger Control Reform: A Look Ahead to 2020. *The M@A Lawyer*, 23(9). 13–17. Pozyskano z <https://www.nortonrosefulbright.com/en/knowledge/publications/4a3ba1ef/eu-merger-control-reform-a-look-ahead-to-2020> (25.02.2020).
- Molski, R. (2015). *Prawne i ekonomiczne aspekty polityki promowania narodowych czempionów*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe WZ UW.
- Rey, P. i Tirole, J. (2019). *Keep Politics Out of Europe's Competition Decisions*. Pozyskano z <https://www.project-syndicate.org/commentary/alstom-siemens-rejected-merger-european-competition-policy-by-patrick-rey-and-jean-tirole-2019-03-04>. (5.03.2020).
- Skoczny, T. (2010). *Decyzje szczególne w sprawach koncentracji*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe WZ UW.
- Springford, J. (2020, March 3). *Should the EU develop 'European champions' to fend off Chinese competition?* CER INSIGH. Pozyskano z https://www.cer.eu/sites/default/files/insight_JS_5.3.20_fin.pdf (5.04.2020).
- Valero, J. (2019, January 9). 19 EU countries call for new antitrust rules to create 'European champions'. *Euractiv*. Pozyskano z <https://www.euractiv.com/section/economy-jobs/news/19-eu-countries-call-for-new-antitrust-rules-to-create-european-champions/>; https://ec.europa.eu/commission/press-corner/detail/en/SPEECH_19_870.
- Villarejo, C.M. (2020). *Recent Developments in Merger Control European Law*. Workshop Brussels, 14 January. Pozyskano z https://ec.europa.eu/competition/speeches/text/sp2020_01_en.pdf.
- Wójcik, Ł. (2020). Ruchy po wyjściu. *Polityka*, 8(8349), 19.02.2020–25.02.2020, 46–48.